

Vygando Marburgiečio teigimu, Pilėnų pilį gynė daugiau kaip 4000 karių iš 4 žemių (valsčių), Trumpoji Prūsijos eiliuotoji kronika bei vien žuvusiųjų nurodo virš 5000, ir priduria, kad tik nedaugeliui pavyko pabėgti. Žinoma, tie skaičiai, kaip įprasta viduramžių kronikose, padidinti.

Kryžiuočiams ir jų talkininkams apgulus pilį, užvirė atkakli kova. „Jie puolė pilį tol, kol apgulos įrenginiai pilis buvo paimta,“ – rašo Trumpoji Prūsijos eiliuotoji kronika. Bet plačiausiai puolimo eigą aprašė Vygandas Marburgietis, kurio vokiškai eilėmis parašyta kronika, deja, neišliko. Jos turinį žinome iš XV a. skuboto vertimo-santraukos ir ją XVI a. plačiai panaudojusio Kasparo Šiuco (Schütz) kronikos. Pastarojoje Vygando pasakojimas apie Pilėnus pateiktas plačiau. Tik šio atpasakojimo dėka žinome ir pilies viršininko Margirio vardą. Kaip rašo Šiucas, kryžiuočiai Pilėnų pilį „šturmavo su visa jėga kelias dienas vieną po kitos. Lietuviai gynėsi vyriškai“. Tačiau „Ordino kariuomenė buvo ištroškusi grobio, todėl ji visas žmogiškąsias ir įmanomas jėgas sutelkė, kad užliptų ant tvirtovės [sienu]; savo ruožtu lietuviai buvo pasiryžę veikiau sulaukti paskutiniosios, negu atiduoti tvirtovę ir patekti į priešo rankas, ypač dėl religijos, kurios taip neapkentė, kad lengviau jiems buvo mirti“.

„Tokioje kovoje, – sakoma lotyniškame Vygando Marburgiečio kronikos vertime, – daugelis pagonių taip sužeisti iš ten išėjo, o Henebergo grafas ten pat gerai pasižymėjo toje pilyje.“ Lietuviai „karalius“ Margiris „stengėsi atkeršyti prūsams [kryžiuočiams], kurie ugnį, rąstus ir akmenis į pilį ir karalių svaidė“.

Tačiau karinis ir kiekybinis kryžiuočių pranašumas darė savo. Kaip rašo Šiucas, kai lietuviai pamatė, „kad negalės ilgai atsilaikyti ir kad jų įtvirtinimai bei užtvartos per nuolatinius ir nepaliaujamus puolimus yra pralaužtos ir keliose vietose beveik sugriautos, jie uždegė didelį laužą, sumetė ten visą turtą ir mantą, paskui išsmaugė moteris ir vaikus, sumetė juos į ugnį, po to ėmė žudyti vieni kitus“. „Ten, kaip pasakoja, – rašoma Vygando kronikos lotyniškame vertime, – viena sena pagonė su kirviu 100 iš jų nužudė, o paskui pati nusižudė“.

Kryžiuočiai jau veržėsi į pilį ir stebėjo šias Pilėnų tragedijos scenas, netgi bandė gelbėti besižudančius, nes karo belaisviai visada būdavo svarbi grobio dalis. Tačiau nei daug vergų, nei turtų šį kartą pelnyti jiems nepavyko.

Paskutiniame pilies įtvirtinime dar tebesigynė Margiris. Tenai, kaip rašo Šiucas, „taip pat dauguma buvo nukauti, ir mažai kas pasidavė į nelaisvę. Vyriausiasis vadas Margiris, kaip didelis stiprus milžinas, nežmoniškai gynėsi, ir nusirito dar daug galvų, kol jis panorė atsisakyti savosios.“

Kartu su Margiriu, rašoma lotyniškame Vygando kronikos vertime, buvo dar keletas karių, kurie dengė jį skydais. Kai jie jau nebegalėjo gintis, Margiris, nubėgo į „kažkokią slėptuvę“ (Šiucas

rašo: „į tamsų rūšį arba olą“), „nudūrė savo žmoną ir įmetė į ugnį. Pagonys, tokios nelaimės pritrenkti, nulenkė savo sprandus, ir karalius visus nužudė“. Šiuo dar pridėjo: „Po to tuo pačiu ginklu jis pats dūrė sau į pilvą, kad iš ten išlindo žarnos, parkrito šalia žmonos ir išleido nelemtą dvasią. Tvirtovė buvo sudeginta, iki pamatų sugriauta ir sulyginta su žeme. Taigi Ordino kariai patraukė atgal į Prūsiją laimėję daugiau žaizdų nei grobio, išskyrus galvijus, kurių neprotingi žmonės gailėjosi labiau negu pačių savęs“.

Pilėnų gynėjai, laisvę branginę labiau už gyvenimą, ir tragiška jų kovos baigtis yra vienas dramatiškiausių lietuvių kovų su kryžiuočiais epizodų. Nuo seno šis Lietuvos istorijos siužetas traukė rašytojų ir istorikų dėmesį. Apie Pilėnų gynybą sukurtas ne vienas meno kūrinys. Dar 1854 m. Vladislovas Sirokomlė lenkų kalba parašė istorinę poemą „Margiris“ (į lietuvių kalbą išversta 1936 m., minint 600-ąsias Pilėnų gynimo metines). Vienu žinomiausių šiai temai skirtų kūrinių – Juzefo Kraševskio „Kunigas“ (1882) – kelis kartus išverstas į lietuvių kalbą (1887, 1908, 1958). Juo sekdamas Marcelinas Šikšnys dar 1905 m. parašė dramą „Pilėnų kunigaikštis“. Mūsų literatūros klasikas Vincas Krėvė-Mickevičius į savo „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“ (1912) taip pat įtraukė „Seną pasaką apie narsų kunigaikštį Margirį, Punios valdovą“. Pilėnų žygdarbį pagerbė ir poetai Maironis (eilėraštis „Ant Punės kalno ties Nemunu“, 1925), Paulius Širvys („Pilėnų lopšinė“). Išskirtinis lietuvių muzikos kūrinys – 1955 m. sukurta Vytauto Klovos opera „Pilėnai“ (Jono Mackonio libretas), nepraranda populiarumo iki šiol. Tarsi Pilėnų gynėjų testamentas skamba Margirio arijos žodžiai:

– Štai ir jūsų eilė,
Paskutiniai Pilėnų gynėjai!
Kalavijų rūdis numazgokit
Kryžiuočių krauju!
Ginam Lietuvą mes
Nuo nedorėlio priešų gaujų!
Ginamam laisvę ir laimę kartu
Būsimųjų!

Pilėnų gynėjų dvasią vaizdais bandė atskleisti dailininkai. Vincento Dmochovskio paveikslas „Kryžiuočiai puola Punios pilį“ (1839) ir Aleksandro Vitulskio „Pilėnų gynimas“ (1965) vaizduoja kryžiuočių telkiamąsi apie pilį ir dramatiškiausią epizodą – pilies gynėjų savižudybę, į apgriautą pilį besiveržiant kryžiuočių pulkams.

Lietuvos istorikai irgi įvertino šį epizodą, jam skirtos atskiros knygelės: Roko Varakausko „Pilėnų gynimas“ (1960) ir „Didvyriškieji Pilėnai“ (1969), Alvydo Nikžentaitio „Pilėnų mįslė“ (1993). „Didvyriškas Pilėnų gynimas – visos lietuvių tautos kovų su kryžiuočiais simbolis. Ir ne vien tik pilėniečių narsa jiems pelnė šlovę. Iki XIV šimtmečio 4 dešimtmečio tai antras toks didelis mūšis (po 1329 metų Vokiečių ordino žygio), kuriame dalyvavo tokia gausi kariuomenė. (...) 1336-ųjų įvykiai užbaigė dar XIII amžiaus gale prasidėjusio lietuvių karo su kryžiuočiais etapą, pradėdami naują“, – rašo A. Nikžentaitis.

Šiandien, minėdami 675-ąsias Pilėnų gynimo metines, nedaug ką galime pridurti prie to, kas jau pasakyta apie šiuos įvykius, nuo seno buvusius istorikų ir visuomenės dėmesio centre. O ką daryti asmenims, mėgstantiems originalumą ir save iškėlusiams aukščiau už visus mūsų

istorijos didvyrius? Aišku, visai nesunku šliūkstelėti porciją pamazgų. Pastaruoju metu tai jau tapo tokia dažna „saviraiškos“ forma, kad net dideliu originalumu to nepavadinsi.

Štai ir 670-osioms Pilėnų tragedijos metinių proga istorikas Darius Baronas jau suskubo savotiškai paženklinti šį jubiliejų, ir savaitraštyje „Veidas“ (2006-02-23) išliejo savo „išmintį“ ant Pilėnų gynėjų galvų. Labai savotiškai nupasakojęs Pilėnų gynimo eigą (anot jo, Pilėnų gynėjai nesipriešino – pamatę priešą iškart puolė žudyti, o mūšis, jei ir buvo, tai nebent tarp norinčiųjų pabėgti ir galvas kapojusios senutės pagonės), Baronas negali atsistebėti, kodėl Pilėnų gynimas laikomas lietuvių karinės narsos apraiška. Esą „garbingos kovos vyras prieš vyrą nebuvo“, įspūdis apie Pilėnus lieka „nykus“, o lietuvių „istorinė mitologija“ pilna keistenybių: „švenčiami pralaimėjimai ir nesėkmės arba herojais laikomi pergalėmis nepasižymėję asmenys“. Prie tokių „nevykėlių“ Baronas priskiria ir Margirį, ir Kęstutį, neva nepelnusį nė vienos pergalės prieš kryžiuočius, ir Vytautą, nesugebėjusį karūnuotis.

Sunku būtų paaiškinti žmogui, kurio supratimas apie vertybes apsiriboja reklaminiu lozungu „mus vienija alus ir pergalės“, kuo vertingas pasiaukojimas dėl Tėvynės, kuo svarbus siekis pratęsti tai, ko nepavyko padaryti praeities kartoms, kuo vertinga net didžiausių nesėkmių metu nepalūžusi laisvės dvasia. Prieškario Lietuvoje šitokį mąstymą įkūnijo graži tradicija švęsti rugsėjo 8-ąją – 1430 m. planuoto, bet neįvykusio, Vytauto karūnavimo dieną. Ši diena turėjo priminti, kad mūsų pareiga ne tik žavėtis praeities laimėjimais, bet ir toliau kurti Lietuvą – savo darbu vainikuoti Tėvynę garbės vainiku. Sovietmetis pakeitė mūsų mąstyseną, pripratino visur trimituoti tik apie pergalės. Atkurtoje Lietuvos valstybėje rugsėjo 8-oji liko ne tik užmiršta, bet ir nesuprasta. Saviraiškos laisvę atgavusioje visuomenėje populiarėja paprasčiausias būdas įrodyti savo asmens didybę – suniekinant tuos, iki kurių niekintojui iš tiesų dar labai toli. Tai kiekvienam rašivai leidžia pasijusti didesniau už praeities didvyrius, bet ar taip apie save nepaliudijamas priešingas dalykas?

Pilėnų likimas buvo tragiškas. Bet ar Pilėnų gynėjai pralaimėjo? Kryžiuočiai sugriovė Pilėnus, bet jų neužvaldė. Lietuva toliau priešinosi, kol pasiekė pergalę ir apgynė savo laisvę. Pilėnų gynėjai žuvo, bet žuvo kaip laisvi žmonės – jie netapo vergais.

Tomas Baranauskas, omni.lt 2006.02.25, nuoroda:

<http://lietuvos.istorija.net/publicistika/pilenai.htm>

Nuo redakcijos:

Šiandien tas pat istorikas Darius Baronas išlieja dar vieną porciją pamazgų: <http://www.lrytas.lt/-12408924141240423593-lietuvos-t%C5%ABkstantmetis-xiv-am%C5%BEius-pil%C4%97n%C5%B3-gyn%C4%97jai-%C5%BEud%C4%97si-apimti-panikos-o-margiris-ne-didvyris-tik-pralaim%C4%97tojas-video-nuotraukos.htm>

Ruošiamas reportažas, kuriame matysite kalbinamus istorikus ir akademikus, krikščioniško pasaulio atstovus. Tai bus daroma tam, kad nutraukt baisų ir niekingą savo Tautos menkinimą.